

*До спеціалізованої вченої ради
К 17.127.07 Класичного приватного
університету за адресою: 69002,
м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б,
ауд. 124.*

ВІДГУК

офіційного опонента

**кандидата юридичних наук, доцента Палія Максима Валерійовича
на дисертацію Руденко Вячеслава Івановича «Мотиви вчинення
злочинів персоналом установ виконання покарань України: поняття та
запобігання їх реалізації на практиці», подану на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 –
кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право**

Актуальність теми дослідження. Мотивація злочинної поведінки взагалі була і є не достатньо дослідженим явищем для кримінологічної та кримінально-виконавчої науки. Правозастосовна практика, зокрема матеріали кримінальних проваджень та вироки судів також не містять належного аналізу мотивів злочинної поведінки. Мотивація тих, хто працює з засудженими також вивчена не на належному рівні.

Немає більшої влади над людиною, ніж та, яка надається установі виконання покарань в особі її персоналу. Директор фірми, військовий начальник і навіть поліцейський не можуть роками визначати в якій саме камері знаходиться людині і взагалі організувати так круг спілкування та життя людини, як це має доступ робити представник персоналу установи виконання покарання.

Це породжує відповідну спокосу і на тлі вкрай низького матеріального та соціального забезпечення працівників установ виконання покарань, проблем з кримінальною субкультурою засуджених, атмосферою закритості, зубожіння та занепаду, яка царює у цих установах – спричинює саме у працівників персоналу УВП чи не найнегативніші мотивації, які можуть існувати у суспільстві, зокрема мотивації корупційного характеру, сприяє формуванню бажань хибного самоствердження, приниження людської

особистості, формує лицемірство, байдужість, зухвалість, формалізм, оманливість тощо. Окреслене, в свою чергу, призводить до вчинення та максимального приховування злочинів персоналом установ виконання покарань. Причому мається на увазі приховування як власної злочинної поведінки, так і злочинів, які вчиняються засудженими. Тобто установи виконання покарань живуть своїм власним, відстороненим та соціально викривленим життям, яке спотворює особистості працівників УВП та перетворює виконання покарання у «курси підвищення злочинної кваліфікації».

Про останнє свідчить високий ступінь рецидиву та «повернення» тих, хто відбув покарання, знов в УВП. Тобто не можна вести мову про ефективне реформування системи виконання покарань, якщо не вивчити мотивацію роботи персоналу УВП взагалі та мотиви їх злочинної діяльності зокрема. При цьому, нажаль, не тільки немає дисертаційних та монографічних робіт з цього приводу, а і у сучасних підручниках та навчальних посібниках пенітенціарна кримінологія переважно вивчається тільки в контексті злочинності засуджених, а ніяк не в комплексі та взаємообумовленості зі злочинністю персоналу УВП, яка, в свою чергу, значно впливає на злочинність ув'язнених та засуджених.

Саме діями персоналу установ виконання покарань нерідко можна пояснити «бунти» в УВП, злісну непокору вимогам адміністрації, здійснення опору, спричинення тілесних ушкоджень персоналу УВП тощо. Безумовно, що ніяк не відповідає реаліям зафіксована кількість злочинів, вчинених персоналом УВП як в період самостійного функціонування ДКВС України у системі органів державної виконавчої влади, так і сьогодні – у період повного підпорядкування органів та УВП Міністерству юстиції України. Цифри в 57 та 100 щорічних злочинів відповідно, не зважаючи на їх подвійне зростання за вказані періоди ніяк не відображають дійсний стан злочинності персоналу УВП та свідчать про чи не найвищу ступінь латентності відповідної злочинної діяльності. Практично відсутнє притягнення до відповідальності

персоналу за приховування тяжких злочинів і нібито немає в УВП згвалтувань неприродним способом, виключного цинізму та особливої зухвалості, катувань та нелюдського поводження у стосунках між засудженими та між засудженими і персоналом.

На цьому тлі робота Руденка В.І. спрямована «в саме коріння» не тільки злочинності персоналу УВП, а і нагальної проблематики забезпечення належного виконання покарань. Все зазначене вище говорить про те, що вивчення мотивів злочинів персоналу УВП є безумовно своєчасним саме сьогодні, в період реформування системи виконання покарань. Особливої актуальності на цьому тлі також набуває вказане у назві дисертації запобігання реалізації відповідних мотивів на практиці, що свідчить не тільки про теоретичне, а і про практичне спрямування дослідження.

Вищенаведене дає підстави зробити висновок про наявність **істотної науково-практичної проблеми**, що потребує відповідного оформлення у вигляді окремого напрямку наукових досліджень. Зазначене свідчить про безумовну **актуальність** обраної теми і своєчасність проведеного наукового дослідження за темою: «Мотиви вчинення злочинів персоналом установ виконання покарань України: поняття та запобігання їх реалізації на практиці».

Об'єкт та предмет дисертації відповідають заявленій темі і свідчать про правильність обраних автором методологічних підходів до розкриття проблем, що винесені у назву роботи. Структура плану роботи та послідовність його викладення також відповідає темі дослідження й у повній мірі розкриває її зміст. Автор вміло та послідовно визначає завдання дослідження, які логічно випливають із задекларованої мети. Заслужують на схвалення також використані у роботі методи дослідження, зокрема, їх кількість, виваженість обрання та вміле застосування, що повною мірою відбивається в структурі рецензованої роботи (*дис. С. 26-27; автореф. С. 3-4*).

У роботі чітко простежується зв'язок з науковими програмами, планами та темами. Зокрема, дисертація виконана відповідно до Стратегії

реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., затвердженої Указом Президента України від 20.05.2015 № 266/2015; Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, затвердженої Указом Президента України від 13.09.2017 № 654-п, а також відповідних Планів дій Кабінету Міністрів України щодо їх реалізації. Тема дисертації пов'язана з науково-дослідною роботою Класичного приватного університету «Вплив правової інтеграції на кримінально-правову, кримінально-виконавчі системи та запобігання злочинності в Україні» (державний реєстраційний номер 0116U008203) та затверджена рішенням вченої ради Класичного приватного Університету (протокол № 4 від 23 грудня 2015 р.). (дис. С. 25; автореф. С. 2).

Структура дисертаційного дослідження є в цілому логічно побудованою, зумовленою поставленими метою та завданнями дослідження, його об'єктом і предметом, відповідає логіці наукового пошуку та композиційно складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел та додатки. Такий план дисертації дозволив дисертантові в повному обсязі дослідити обрану проблематику. Представлена автором до захисту дисертація має загальний обсяг – 316 сторінок, з яких: основний текст – 193 сторінки, список використаних наукових джерел – 48 сторінок (416 найменувань), додатки до дисертації – 63 сторінки.

Ознайомлення зі змістом дисертації та її автореферату дозволяє зробити висновок, що поставлені у плані дисертації питання висвітлені достатньо повно, належно аргументовані відповідними положеннями та висновками, які містяться в дисертації та винесені автором на захист. Зазначені автором завдання дослідження загалом досягнуті повністю: кожне завдання реалізовувалося у відповідному підрозділі роботи. Таким чином автором **досягнуто мети** дисертаційного дослідження – розроблення науково обґрунтовані засади і напрями удосконалення правового механізму

запобігання злочинам, які вчиняє персонал установ виконання покарань, на підставі з'ясування та аналізу найбільш поширених мотивів їх вчинення.

Не викликає заперечень **ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність.** Результати дисертаційної роботи Руденка В.І є достатньо обґрунтованими, оскільки ним із відповідної теми опрацьовано значну кількість літературних джерел (416 найменувань). При цьому автор висвітлив різні позиції учених, проаналізував ступінь їх аргументованості і виклав власне бачення щодо поглядів цих дослідників та рівня досконалості наявних засобів запобігання реалізації злочинних мотивів персоналу УВП.

Нові положення, висновки і рекомендації, що висувуються в дисертації, в роботі обґрунтовуються за допомогою оптимальної кількості методологічних підходів. Зокрема, у роботі використані такі загальнонаукові та спеціальнонаукові методи: діалектичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, логіко-нормативний, метод аналізу, структурно-логічний, логіко-правовий, соціологічний та статистичний методи.

Ознайомлення з **емпіричною базою** дисертації, вивчення та перевірка отриманих результатів дає підстави констатувати про їх репрезентативність, об'єктивність і відповідність основним вимогам наукового пізнання. Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять дані державної статистики: Єдиного реєстру досудових розслідувань, Генеральної прокуратури України, Міністерства юстиції України, архівні матеріали ДКВС України за 1991–2017 рр. про стан і структуру вчинення злочинів персоналом УВП, а також результати анонімного опитування 396 засуджених до позбавлення волі та 388 осіб із числа персоналу ДКВС України в п'яти регіонах нашої держави (Волинська, Київська, Чернігівська, Харківська, Запорізька області), матеріали вивчення 196 кримінальних проваджень.

Основні здобутки Руденка В.І. є **достатньо апробованими.** Положення та висновки дисертації оприлюднені автором у виступах на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Основні

положення, висновки та пропозиції, що сформульовані за результатами дисертаційного дослідження, відображено у 19 працях, а саме: одна монографія (у співавторстві), 3 навчальні посібники з грифом МОН України (у співавторстві), 4 статті у наукових фахових виданнях України, 3 статті в журналах, що індексуються міжнародною реферативною базою даних Index Copernicus (Республіка Польща), 8 матеріалів конференцій.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням сучасних проблем вироблення та застосування ефективних і доцільних заходів запобігання злочинам з боку персоналу установ виконання покарань на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях на підставі поглибленого аналізу ролі мотиваційної сфери в механізмі злочинної поведінки осіб із числа персоналу установ виконання покарань.

Винесені автором на захист концептуальні положення, висновки, рекомендації загалом мають наукову цінність, є новими або такими, що наділенні істотними ознаками новизни. Так, зокрема, автором *вперше*:

– розроблено головні напрями діяльності, пов'язаної із запобіганням формуванню мотивів протиправної поведінки персоналу УВП, які мають урахувувати: 1) змістовну видозміну встановленого порядку добору, підготовки, використання на службі (роботі) і підвищення кваліфікації зазначених осіб; 2) альтернативні, крім коштів державного бюджету, законні джерела фінансування сфери виконання покарань з тим, щоб забезпечити 100 % покриття витрат, пов'язаних з процесом виконання/відбування покарань в Україні; 3) підвищення ефективності громадського контролю за кримінально-виконавчою діяльністю; 4) гармонізацію чинного кримінально-виконавчого законодавства України зі стандартами, визначеними в нормах міжнародного права;

– визначено зміст впливу зовнішнього середовища на формування злочинної мотивації персоналу УВП, який виявляється у вигляді суперечностей, що: а) сформувались у сімейно-побутовій сфері особи;

б) склались у трудовому колективі; в) пов'язані з втягненням цих осіб у злочинну діяльність з боку засуджених;

удосконалено:

– теоретичні напрацювання щодо змісту й засобів реалізації на практиці загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів із запобігання злочинам, що вчиняються персоналом УВП (зокрема, розроблено порівняльну таблицю із цих питань, яку направлено до відповідного Комітету Верховної Ради України 04.06.2018 за вих. № 031/106);

– зміст поняття “запобігання злочинам, що вчиняються персоналом УВП”, під яким у цій роботі розуміється специфічний різновид суспільної діяльності відповідних суб'єктів, функціональний зміст якої полягає в перешкоджанні дії детермінант зазначеної злочинності та її проявів через обмеження, нейтралізацію, блокування тощо їх впливів на формування в цих осіб злочинної мотивації й поведінки, а також у здійсненні інших заходів, спрямованих на випередження, обмеження, усунення, захист і відвернення або припинення злочинів з боку вказаних суб'єктів протиправної діяльності;

– теоретико-прикладні підходи щодо змісту та посткримінальної поведінки персоналу УВП (зокрема, визначено особливості механізму вчинення корупційних злочинів цими особами, а також застосування ними насильства щодо засуджених);

набули подальшого розвитку:

– питання щодо міжнародно-правових засад мотивації службової діяльності персоналу УВП та запобігання вчиненню злочинів з боку цих осіб;

– теоретичні напрацювання щодо стану досліджень у науці проблем, що стосуються мотивів вчинення злочинів персоналом УВП.

Заслуговує на схвалення система та глибина пізнання автором кримінологічної природи мотивів злочинів персоналу УВП через призму сфери їх формування та реалізації. Представлені дані, думки вчених супроводжуються грамотними коментарями, аналізом, об'єктивними висновками і логічними поясненнями. Це свідчить про високу

кримінологічну культуру автора, його стійки навички наукового пізнання, знання та вміння працювати з великими обсягами кримінологічної інформації, відстежувати закономірності соціальних процесів, виділяти важливі кримінологічно значимі індикатори, що найбільш точно відображають параметри досліджуваного явища та пов'язаних із ним процесів. Це, на наш погляд, є важливою інформаційно-аналітичною базою для розробки відповідних запобіжних заходів й адекватного реагування на кримінологічні виклики.

Всі вищеназвані положення, висновки і рекомендації мають не лише **наукову**, а й **практичну цінність**. Зазначене знайшло своє втілення шляхом реального впровадження результатів дисертації у **науково-дослідну та практичну діяльність** і можливість використання у:

– *правотворчій сфері* – для вдосконалення правового механізму запобігання злочинам, що вчиняє персонал УВП (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 02 серпня 2018 р. № 04-18/12-1437);

– *практичній діяльності* – для вдосконалення змісту спеціально-криміналістичного запобігання злочинам, що вчиняє персонал УВП (акт впровадження Державної установи “Білоцерківська виправна колонія” № 35 від 09 липня 2018 р. № 2759);

– *освітньому процесі* – для забезпечення викладання навчальних дисциплін для студентів юридичного профілю (акт впровадження Волинського інституту імені В'ячеслава Липинського МАУП від 11 липня 2018 р.).

Зміст автореферату є ідентичним основним положенням дисертації. Звертають на себе увагу оформлення дисертації. Науковий стиль викладення державною мовою не викликає зауважень. Дисертація у цілому свідчить про вільну орієнтацію автора у кримінологічній науці та добру обізнаність у науковій літературі й законодавстві, що відповідає високому рівню наукової кваліфікації. Головні висновки і пропозиції автора ґрунтуються на достатній

науковій платформі, що дає підстави визнати дослідження самостійним і завершеним. Більшість висновків дисертанта науково обґрунтовані й оригінальні, сприяють перегляду усталених догм.

Позитивна оцінка рецензованої роботи в цілому та її окремих положень не виключає можливості і необхідності висловити певні застереження і зауваження щодо позицій, які потребують критичної оцінки, є спірними або потребують додаткової аргументації та дають можливість вступити в дискусію з автором:

1. Розкриваючи заходи перестереження в рамках заходів по припиненню злочинів (с. 169) автор лише в дужках вказує обладнання сигналізації, відео спостереження (с.170), проте не приділяє належної уваги тому, що проблематику закритості УВП та процвітання на цьому тлі злочинних мотивів та їх реалізації, можуть досить ефективно вирішити онлайн трансляції та відео спостереження. Навіть розкриваючи основні напрями запобіжної діяльності у сфері виконання покарань (с.189), говорячи про підвищення ризику викриття злочинної поведінки персоналу УВП та притягнення їх до кримінальної відповідальності(с.191), автор не згадує про можливість відео спостережень, онлайн трансляцій та відеозапису для впливу на злочинну мотивацію персоналу УВП. Тому представляється важливим почути думку автора з цього приводу під час прилюдного захисту.

2. Іноді автору бракує авторського критичного аналізу результатів опитування, зокрема наводяться такі данні: «Чи були Ви жертвами злочинів, які вчиняли особи з числа персоналу колоній?» «так» відповіли 15 респондентів з числа персоналу УВП, або 4% від усіх осіб, які взяли участь в опитуванні; «ні» - 346 респондентів (89%); «частково» - 27 осіб (7%). Засуджені на це ж питання дали наступні відповіді: «так» відповіли 25 респондентів, або 7% від усіх осіб, які взяли участь в опитуванні; «ні» - 264 респонденти (66%); «частково» - 107 осіб (27%). (Додатки Б, В, Г, І)(с.71) і при цьому автор лише вказує, що ці данні свідчать «про наявність зазначеної проблематики». Проте зазначені показники, які підтверджують, що персонал

чи засуджені були жертвами відповідних злочинів, є явно заниженими з огляду на особливості стосунків в УВП де анонімність опитування свідчить лише про те, що підтвердили вчинення злочинів стосовно себе тільки самі відважні респонденти. Але автор не зазначає подібного у своїй роботі.

3. Автор пропонує доповнити ст. 22 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» «Правовий захист осіб рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби» частиною четвертою такого змісту: «При порушенні своїх прав і законних інтересів, персонал вправі здійснити їх захист у судовому порядку на загальних підставах» (с. 90). Ця пропозиція представляється занадто декларативною, але навіть якщо ця пропозиція все ж таки необхідна, то вона не вирішує проблему, про яку автор згадує далі у роботі, що відповідно до вимог ч. 3 ст. 15 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» персоналу ДКВС України проведення та участь у страйках заборонено. При цьому автор зазначає, що показовим у цьому контексті є й страйк керівників територіальних органів управління, який організував та особисто взяв у ньому участь голова ДПтС України у 2014 році (с.164). Більш ефективною бачиться пропозиція скасувати положення про заборону на страйк або така редакція запропонованих змін: «При порушенні своїх прав і законних інтересів, персонал вправі здійснити їх захист у судовому **або іншому, передбаченому законодавством порядку** на загальних підставах».

4. Ґрунтовно розкриваючи у підрозділі 2.1. дисертації індивідуальні мотиви у змісті злочинної поведінки персоналу УВП, автор зазначає, що «ідейні» мотиви, полягають у вчиненні злочину персоналом УВП заради деякої «благої мети» і наводить як приклад таких мотивів, фрагмент з вироку Березанського міського суду Київської області про те, що старший інспектор соціально-виховної та психологічної роботи, проводячи виховну роботу із засудженим, умисно наніс йому відрізком резинового шлангу червоного кольору, довжиною приблизно 1,5 метра **чисельні** удари у ділянки обох ніг та сідниць, **чисельні** (виділено нами – М.П.) удари руками по голові та

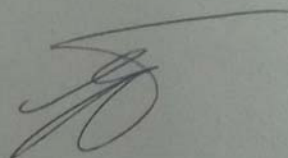
обличчю, ударив коліном в живіт, у результаті чого той отримав легкі тілесні ушкодження (с.110), проте як у цитованому фрагменті, так і у аргументації автора ніяких ознак «благої мети» не вбачається, крім того, що це відбувалося під час виховної роботи. Тобто є всі ознаки мотивів самоствердження, які автор розглядає далі (с.114) або навіть насильницько-патологічних (садистських) мотивів (с.116) чи мотивів домінування (с.118). При цьому, коли автор розглядає три останні різновиди мотивів, то він аргументує свою думку та цитує відповідні частини вироків, зокрема: «молодший інспектор відділу нагляду та безпеки Цуманської виправної колонії № 84 при відсутності підстав для застосування фізичної сили щодо засудженого, який виконував усі вимоги персоналу установи і руки якого були опущені, протидії він не чинив, у присутності інших засуджених, на ґрунті особистих неприязних відносин, що виникли раптово, діючи умисно, зухвало, керуючись мотивом зневажливого та зверхнього ставлення до засудженого, діючи з метою образи особистої гідності останнього та власного хибного самоствердження, наніс йому один удар кулаком в обличчя та два удари ногою по тазовій частині тіла, заподіявши фізичний біль і спричинивши легке тілесне ушкодження» (с.115). Або розкриваючи насильницько-патологічні (садистські) мотиви автор звертає увагу на 15 нанесених потерпілому ударів (с.116), а у згаданому на початку зауваження випадку не звертає уваги на «численні» удари в різні частини тіла. Зазначене потребує пояснення під час прилюдного захисту.

Проте висловлені зауваження стосуються переважно спірних, дискусійних проблем. Вони носять характер роздумів та побажань для подальшої наукової діяльності автора і ніяк не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, яка є самостійним завершеним комплексним дослідженням актуальної теми, має науково-теоретичне і практичне значення, містить наукові положення, що є новим вирішенням конкретного наукового завдання та сприяють удосконаленню практики запобігання злочинам проти порядку проходження військової служби.

Ґрунтуючись на викладеному вважаю, що дисертаційне дослідження Руденко Вячеслава Івановича «Мотиви вчинення злочинів персоналом установ виконання покарань України: поняття та запобігання їх реалізації на практиці» є завершеним монографічним дослідженням, яке виконане на належному рівні і відповідає вимогам, що пред'являються по подібного роду робіт. За актуальністю обраної теми, рівнем проведеного дослідження, ступенем обґрунтованості наукових положень, сформульованих висновків і рекомендацій, достовірністю і новизною, повнотою викладу в опублікованих працях, представлена робота та автореферат відповідають вимогам, що пред'являються до кандидатських дисертацій відповідно до п. п. 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами) та Наказу МОН №40 від 12.01.2017 року, а Руденко Вячеслав Іванович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики Київського інституту
інтелектуальної власності та права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
кандидат юридичних наук, доцент

М.В. Палій

Підпис к.ю.н., доцента Палія М.В. засвідчую:

Директор Київського інституту
інтелектуальної власності та права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, заслужений
юрист України

В.І. Фелик